

הערות והארות במס' ע"ז - פרק קמא - תוכנית מתמידים אלול תשע"ט - דף ב

מ. זילברמן

דברים שאינם ממין זה כדי שיתרחקו מהם ומאליהם ולא ימשכו אחריהם מזו לזו".

הרי יוצא מדברי המאירי דמן התורה איסור חוקת הגוים היינו רק בדברים השייכים לע"ז שלהם, אבל בדברים שאין בהם צורך ע"ז האיסור הוא רק מדרבנן. ובכן בחוק לע"ז דאסור מן התורה אסור אפי' אם כתוב באורי', ואילו בחוק שאינו לשם ע"ז היכא דהאיסור אינו אלא מדרבנן אם כתוב באורי' מותר.

אך עי' בריטב"א בסוגין (ד"ה מכלל) שהביא בשם בעלי התוס' (דלא כתוס' לפנינו) דיש מחלוקת הסוגיות בין סוגין לבין הגמ' בסנהדרין והסוגי' בסנהדרין עיקר. ויוצא לפ"ז דאין ב' סוגי חוקה, אלא כל שכתוב בתורה מותר (מלבד מצבה המפורש בקרא לאיסור) אפי' אם עשו ממנו חוק לע"ז ממש.

והשוה לשיטת הרמב"ם (פי"א ע"ז ה"א) שכתב, "אין הולכין בחקות העובדי כוכבים ולא מדמין להן לא במלבוש ולא בשער וכיוצא בהן שנאמר ולא תלכו בחקות הגוים, ונאמר ובחקותיהם לא תלכו, ונאמר השמר לך פן תנקש אחריהם, הכל בענין אחד הוא מזהיר שלא ידמה להן, אלא יהיה הישראל מובדל מהן וידוע במלבושו ובשאר מעשיו כמו שהוא מובדל מהן במדעו ובדעותיו, וכן הוא אומר ואבדיל אתכם מן העמים, לא ילבש במלבוש, המיוחד להן, ולא יגדל ציצית ראשו כמו ציצית ראשם, ולא יגלח מן הצדדין ויניח השער באמצע כמו שהן עושין וזה הנקרא בלורית, ולא יגלח השער מכנגד פניו מאזן לאזן ויניח הפרע מלאחריו כדרך שעושין הן, ולא יבנה מקומות כבנין היכלות של עכו"ם כדי שיכנסו בהן רבים כמו שהן עושין, וכל העושה אחת מאלו וכיוצא בהן לוקה". הרי לא חילק הרמב"ם בין חוק לשם ע"ז לבין חוק שאינו לשם ע"ז. ובמאמרו של הרב זולטי כתב דאולי הרמב"ם הבין כמו שיטת בעלי התוס' שהביא הריטב"א דיש מחלוקת הסוגיות ולא קי"ל כסוגיא בע"ז. [ומשמע ברמב"ם דאסור אפי' אם יש טעם ואף אם אין כוונתו להתדמות, ודלא כמהרי"ק שנביא לקמן.]

(יא.) חוקת עכו"ם. איתא בגמ' דהא דתניא שורפין על המלכים ואין משום דרכי האמורי וחוקת הגוים היינו משום דשריפה אינה חוקה אלא "חשיבותא היא". והקשו התוס' (ד"ה ואי חוקה) מסנ' נב: דאיתא התם דלחכמים אין משום חוקת הגוים במיתת סייף מכיון דכתיב באורי'. וכן לענין שורפין על המלכים כיון דכתיב באורי' אין משום חוקת הגוים. וקשה דלפי הגמ' בסנהדרין הטעם דאין משום חוקת הגוים בשורפין על המלכים היינו משום דכתיב באורי' ואילו בסוגיין הטעם הוא משום דהוי חשיבותא ולא חוקה.

ובתוס' הביאו תירוץ הר"י דתרי גווני חוקה הוו. דמה שעושים לשם ע"ז שלהם אסור אפי' אם כתוב בתורה, כמו מצבה שהיתה אהובה בימי האבות אבל לאחר שהשתמשו במצבה לע"ז נעשתה שנואה. והסוג השני של חוקה הוא מה שעושים לשם דעת הבל ושטות, וזה מותר היכא דכתיב באורי'. ובכן כיון דהא דשרפו הגוים על המלכים הי' משום דעת הבל ושטות ולא משום חוק לע"ז, אין בו משום חוקת הגוים היות וכתובה באורי'. [וראה בספר נפש הרב עמ' רלא-ב מה שהביא מהגרי"ד בנוגע לדברי התוס'.]

[ולפי התוס' קצת צ"ב לשון הגמ' דהוי חשיבותא, דאם הא דשרפו על המלכים הי' משום דעת הבל ושטות מה שייך לשון חשיבותא. ועי' בביאור הגר"א (יו"ד סי' קעה סק"ז) שכתב שפירוש חשיבותא היינו דהוי "חק שלהם על אדם חשוב לשורפן" אבל מ"מ אין טעם בדבר ועדיין הוי דבר של הבל ושטות.]

במאמר של הגה"ר בצלאל זולטי (נועם ב' החל מעמ' קסא) הסביר שיטת הר"י ע"פ דברי המאירי בסוגין (ד"ה אע"פ) שכתב, "אע"פ שעיקר מניעת הליכה בחקות עובדי האלילים אינה אלא לענין שרשי ע"ז שלא יתדמה להם במלבושיהם המיוחדים להם ובתספורת שערם ובשאר דברים המיוחדים לכומריהם ובבנין היכלות כשלהם עד שיחשוב הרואה עליו שהוא משלהם אעפ"כ הדבר מתפשט מדברי סופרים בהרבה

שיטת התוס' לא הובאה להלכה בשו"ע (אך עי' בביאור הגר"א הנ"ל), אבל דומה במקצת לשיטת המהרי"ק (סי' פח) (וע"ע בר"ן בסוגיין ב: בדפי הרי"ף ד"ה שורפין) שעיקר דבריו משמשים יסוד שיטת הרמ"א (סי' קעז ס"א). המהרי"ק נשאל לגבי לבישת בגד ארוך המיוחד לרופאים אם יש בזה משום חוקת הגוים. ולא התייחס לסתירת הסוגיות אבל כתב דרק אסרו משום חוקת הגוים בב' אופנים. חדא בדבר דאין טעמו נגלה ועוד בדבר שיש בו משום פריצות כגון לבישת בגדים אדומים (אם כוונתו להתדמות אליהם - עי' בד"מ סוף סק"א מה שפירש בדברי המהרי"ק). אבל בכגון בגד הרופאים היכא דיש טעם (משום כבוד) ואינו משום פריצות.

וז"ל הרמ"א, "וכל זה אינו אסור אלא בדבר שנהגו בו העובדי כוכבים לשום פריצות, כגון שנהגו ללבוש מלבושים אדומים, והוא מלבוש שרים וכדומה לזה ממלבושי הפריצות, או בדבר שנהגו למנהג ולחוק ואין טעם בדבר דאיכא למיחש ביה משום דרכי האמורי ושיש בו שמץ עבודת כוכבים מאבותיהם, אבל דבר שנהגו לתועלת, כגון שדרכן שכל מי שהוא רופא מומחה יש לו מלבוש מיוחד שניכר בו שהוא רופא אומן, מותר ללבושו. וכן שעושיין משום כבוד או טעם אחר מותר לכן אמרו שורפין על ג' המלכים ואין בו משום דרכי האמורי".

ואף דבציון הנדפס בסוגריים ברמ"א כתוב שמקורו במהיר"ק, מה שכתב הרמ"א דהא דדבר בלא טעם אסור הוא מחשש דהוי מדרכי האמורי ויש בו שמץ ע"ז, דמשמע דאילו היינו יכולים לברר דהנהגה מיוסמת אין מקורה בע"ז יהי' מותר, אין מקורו במהרי"ק. כך העיר בשו"ת אג"מ יו"ד ח"א סי' פא. והעיר דאכן זה יוצא מלשון הר"ן שכתב, "לפי שלא אסרה תורה אלא חוקות של עבודת כוכבים אלו דברים של הבל ובטלה וכולן יש בהם צורך עבודת כוכבים אבל דברים של טעם שרו". וכתב דאפשר דבנדוקה זו פליגי המהרי"ק והר"ן דבדבר שלא שייך כלל שמץ ע"ז יהי' מותר למהרי"ק ואסור לר"ן.

ועוד יש להעיר דלמרות מה שפירש הרמ"א בד"מ בכוונת המהרי"ק דדבר בלא טעם רק אסור אם כוונתו להתדמות לעכו"ם, בהג"ה לא הביא נקודה זו.

ועי' באג"מ הנ"ל שהניח כדבר פשוט דכן נקט הרמ"א להלכה מדהביא המהרי"ק להלכה וכך מפורש במהרי"ק. ומ"מ צ"ב פשיטתו מהא דלענין היכא דאין שמץ ע"ז דאף בזה לא הזכיר הרמ"א דברי המהרי"ק והסביר האג"מ דבא לפסוק כהר"ן נגד המהרי"ק. וראיתי בספר ובחקתיהם לא תלכו מהרב יונתן הלוי רוזמן מסטעטן איילענד (שהי' במחזור שלי בשיבת כרם ביבנה) שהעיר (סי' ב' הע' ד') מדברי שו"ת דברי חיים (יו"ד ח"א סי' ל') שהניח דאכן הרמ"א בהג"ה פליג על המהרי"ק בזה.

[ועי' בביאור הגר"א דאסר להלכה אף דבר שיש בו טעם ואף אם אין כוונתו להתדמות ורק התיר בדבר שהיינו עושים זולתם.]

ולמעשה לענין לבישת בגדי עכו"ם התיר האג"מ לכל הדעות, דאין בהם שמץ ע"ז, הוי דבר של טעם (לנוי), ואינם מיוחדים לעכו"ם כיון דאף ישראלים לובשים אותם. וראה מה שהביא הגרצ"ש שליט"א בנפש הרב (עמ' רלא) בשם הגרי"ד דמלבוש המיוחד לאומה פרטית יכול להיות בו משום חוקת עכו"ם, אבל מלבוש של כל אנשי תרבות המערבי שאינו מיוחד לאומה אחת אין בו איסור.

ובענין חוקת עכו"ם בשינויים בבית כנסת כגון שינוי מקום הבימה מהאמצע עי' בשו"ת דברי מלכיאל ח"ה סי' רלד שכתב דהוי דררא דחוקת הגוים. וע"ע בשו"ת מהר"ם שיק סי' קסה ובשו"ת צבי תפארת (מונקאטש) סי' ח'. ועי' בשו"ת מטה לוי ח"ב סי' ו' בענין לבישת גלימות הכומרים ע"י רבנים.

והזכיר הגרצ"ש בשם הגרי"ד (נפש הרב שם) דמלבד חוקת עכו"ם יש איסור נוסף לעבוד את ה' כדרך שהעכו"ם עובדים את אליליהם, וכדברי הרמב"ן על הפסוק איכה יעבדו הגוים ההם את אלהיהם וכו' (דברים יב, ל). וראה מה שכתב ענין ישיבה בבתי כנסיות בתערובת וכדומה בספר בעקבי הצאן סי' ה' אות ט' י'.